

Тобто як і істина, різновиди деліктів і відповідальність за них конкретні. Іншими словами поняття (дефініція) корупції має залишатися в філософії, етиці, психології, політології, а її різновиди (прояви) мають досліджуватися теоретичною і практичною юриспруденцією для визначення суспільної небезпечності чи шкідливості, складу делікту, обґрунтування відповідальності за нього. Видається, що органи дізнання та слідства МВС, СБУ та прокуратура можуть забезпечити притягнення до відповідальності, а суди встановлювати адекватну відповідальність за окремі різновиди корупційних дій.

Отже боротися з корупцією має весь соціумом, суб'єкти громадянського суспільством, мас-медіа, інформаційні та соціальні сітки, волонтери, правозахисники тощо – боротися як із *соціальним явищем*, а з її *конкретними проявами, тобто конкретними злочинами*, за які передбачено юридичну відповідальність за чинним законодавством – мають займатися правоохоронні органи та суди. Інакше боротьба з корупцією перетворюється на хрестоматійну боротьбу із «вселенським злом», яке є одвічним і є зворотньою стороною добра, яке побороти взагалі не можливо, а можливо тільки витратити на це мільярди державних коштів замість розвитку на ці кошти науки (зокрема, медицини в контексті пандемії), освіти, екології, добробуту. Очевидно, боротьба з корупцією повинна бути синонімом боротьби з певними видами злочинів та аморальних вчинків (виходячи з етимології латинського слова *corruptio*, яке означає «підкуп, продажність; псування, розкладання; розтління»). Тому в кінцевому рахунку прогноз щодо майбутнього чергової антикорупційної хвилі видається в цілому оптимістичний – при відповідній соціальній трансформації або, наприклад, внаслідок пандемії сам термін з часом трансформується або стане неживим, як це вже неодноразово траплялося в історії з іншими поняттями (термінами) та явищами, які ними позначали.

Костенко Олександр Миколайович,
завідувач відділу Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України, доктор
юридичних наук, професор

ПРО УНІКАЛЬНІСТЬ КОРУПЦІОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Сучасна корупція в Україні – це **КОРУПЦІЯ КРИЗОВОГО ТИПУ**, – вона є породженням глибокої соціальної кризи в Україні! Тому саме по собі НАБУ чи будь-які інші антикорупційні органи (навіть при можливості застосування смертної кари!!!) не здатні подолати цю корупцію, якщо не будуть здійснені соціальні реформи, які підірвуть корінь корупції. Ці реформи мають створити ситуацію, коли **ЧЕСНО ЖИТИ І ПРАЦЮВАТИ СТАНЕ ВИГІДНО!** Як це є тепер, наприклад, у Сінгапурі, Фінляндії, Японії, Німеччині.

Корупція кризового типу має системний характер, тобто вона уражає не лише державні інститути, а й інституції громадянського суспільства. Тому марними є сподівання на те, що громадські активісти-антикорупціонери стануть тими чинниками, здатними гарантувати ефективну боротьбу з корупцією. Тобто, без належної стратегії і тактики, спрямованої проти соціальних коренів корупції, навіть разом узяті держава і громадянське суспільство є безсилі перед корупцією кризового типу. І це спричинено системною **соціальною аномалією, коли жити і працювати чесно і по закону – не вигідно.**

З цієї ж причини системною є сьогодні в Україні і неповага до норм моралі і до закону: бо хто буде поважати норми моралі і закон, якщо жити і працювати чесно і по закону не вигідно?

Зазначена соціальна аномалія має бути усунута шляхом проведення відповідних соціальних реформ, в результаті яких у суспільстві сформується така соціальна цінність як повага до норм моралі і до закону. А ця цінність є основою такого людського фактору як **антикорупційна культура** в суспільстві.

Більше того, лише повага до норм моралі і до закону може забезпечити в Україні той правопорядок, без якого не можуть бути успішними жодні інші реформи.

Отже, для подолання корупції кризового типу найбільше що потрібно, це – проведення глибоких соціальних реформ, які змінять спосіб життя так, щоб **ЖИТИ І ПРАЦЮВАТИ ЧЕСНО І ПО ЗАКОНУ СТАЛО ВИГІДНО!**

Фундаментальним природним правом людини є право на **СОЦІАЛЬНУ СПРАВЕДЛИВІСТЬ**, яка полягає, зокрема, у тому, що жити і працювати чесно і по закону має бути вигідним! Чи забезпечене це право людини в Україні сьогодні? На жаль, ні!

Поки що в Україні жити і працювати чесно і по закону **НЕ ВИГІДНО**. Це і є той соціальний корінь нашої корупції, який можна підірвати лише з допомогою реформ, в результаті яких жити і працювати чесно і по закону стане вигідним! Сьогодні антикорупційна політика в Україні є нефективною, бо вона спрямована виключно на реалізацію помилкової **концепції «голої репресії»**, тобто репресії, не поєднаної з усуненням тієї соціальної аномалії, що породжує корупцію кризового типу.

Ця концепція дійсно здатна створити «бурю в стакані води», тобто видимість «атаки» на корупцію. Але, крім того, концепція «голої репресії» відкриває шлях для різноманітних зловживань засобами кримінальної юстиції, зокрема в сфері політичної боротьби і економічної конкуренції, а також для гіпертрофії поліцейських (репресивних) функцій держави.

Справді ефективною антикорупційною політикою може бути політика, заснована на концепції «антикорупційних лещат», яка підтверджена досвідом, наприклад, Сінгапуру. Але вона поки що не взята на озброєння в Україні.

Тому поширеною в Україні є ілюзія, що начебто вирішити проблему корупції дуже просто – достатньо «пересадити в тюрми» усіх корупціонерів і корупція буде подолана!

Недосконалість вітчизняної «стратегії» боротьби з корупцією стає все очевиднішою! Якщо ще кілька років тому «антикорупційні стратеги» стверджували, що корупція буде подолана, якщо створити НАБУ, САП, НАЗК, антикорупційні суди, то тепер, – після відсутності очікуваних результатів у цих антикорупційних органів, – стверджується дещо інше: що ці органи виявляється такі неефективні тому, що немає аудиту над ними.

І ще тепер, на фоні неефективності антикорупційних органів, панацеєю вважається запровадження так званого «конкурсного відбору» на посади, пов'язані з боротьбою з корупцією, і непропорційно високі зарплати працівникам антикорупційних органів в розрахунку, що це може формувати у них антикорупційну мотивацію.

Отакі антикорупційні ілюзії... Начебто для подолання корупції достатньо «політичної волі» і її можна подолати «кавалерійським наскоком» з допомогою «шаблі на-голо!», тобто з допомогою «голої репресії», що застосовується антикорупційними органами.

Але цього зовсім не достатньо, бо вирішальне значення мають якраз реформи, що можуть усунути соціальні корені корупції. Такі реформи, які відбулися, наприклад, у Сінгапурі, але залишилися чомусь не поміченими нашими «антикорупційними стратегами». Для того, щоб їх помітити потрібне «професійне око», а не «око», замилене антикорупційними ілюзіями.

Насправді, як свідчить досвід Сінгапуру та інших країн, ефективною може бути лише **концепція «антикорупційних лещат»**. Вона полягає у поєднанні двох «губ» в «антикорупційних лещатах»: (1) глибоких соціальних реформ, що мають антикорупційний потенціал, і(2) застосування репресивних заходів щодо корупціонерів, які мають застосовуватися антикорупційними органами (НАБУ і т.п.). Якщо не буде задіяно обидві ці «губи», то як може бути однією «губою» «затиснута» корупція разом з її корінням?

Згідно з концепцією «антикорупційних лещат», спроби одним лише вдосконаленням антикорупційного законодавства і антикорупційних органів (НАБУ тощо) подолати кризовий тип корупції є безперспективними. Не можна створити такий закон чи такий антикорупційний орган, яким би не можна було б зловживати, якщо у суспільства має місце соціальна аномалія, за якої жити і працювати чесно і по закону є не вигідно. Більше того, за цієї умови можливим стає формування так званої «поліцейської держави».

Україна в результаті соціальних реформ має стати країною, придатною для життя чесних і законслухняних громадян! Лише тоді, згідно з концепцією «антикорупційних лещат», можуть бути ефективними антикорупційне законодавство і будь-які антикорупційні органи (НАБУ і т.п.), разом з інституціями громадянського суспільства.